

בלבבי ארבע יסודות

שואל לעניין הדרכים השונות של עבודת השם ע"פ ארבעת היסודות [הדרך הליטאית ח"ב]

למעלה לגמרי מהתלבשותו ב"עפר" של העולם הזה, וזהו יסוד הרוח. כל יסוד הדרך הזו הוא לעלות לאותו עולם של תורה ולחיות שם תמיד, וכדרך הגר"א ש"לא פסיק פומיה מגירסא". והוא בנוי על רכישת בקיאות בתורה ומשא ומתן בה מיניה וביה, וכל אלו מכח יסוד הרוח.

אבל מאידך, הדרך הזו בנויה על כח הפלפול והניתוח. שהרי כמו שראינו, לדרך זו, התורה מנותקת לגמרי משכלנו האנושי, וא"כ איזו נגיעה יש לנו איתו? התשובה היא מכח הניתוח, הפלפול, והחשבון, שדרכם אפשר לנו להשיג בתורה "מיניה וביה", עוקר הרים וטוחנם זה בזה. הכוחות האלו שורשם בעיקר ביסוד האש, שממנו הכח להקשות ולחלק חילוקים דקים, דוגמת האש שהופכת דבר שהיה יחידה אחת גדולה להמון פירורים של אפר דק. וכמו כן, מיסוד האש מגיע כוחות היגיעה והעמל, דוגמת האש שמבין כל היסודות, היא המקור לאנרגיה הכי עוצמתית. והכוחות האלו הם מה שמעלים אותנו ל"עולם הרוחני" של שכל התורה.

יעקב: אולי עוד מראה מקום מחבר שלי ששייך לעניין הזה, הוא מדברי הגר"א (יהל אור כח:), וז"ל, "ראיה לזה שהנשמה אינה ידועה, כשארם רוצה לעיין בשכלו איז סוגר את העיניים ויושב במנוחה ובהשקט, וכשמבטל כוחות הגופניות אז בא לו כח השכל ושורה, לא קודם, מפני שאין לו שייכות עם הגוף. ולפי כל מה שביארנו עד עכשיו, זה מסמל את כל המהלך של דרך זו, שמטרתו הוא "לסגור את העיניים" מכל חיי עוה"ז ומכל השכל והרגש האנושי, ולהתעלות לעולם הרוחני של התורה.

[המשך בס"ד שבוע הבא...]

תוכן הגיליון

שואל לעניין מבט מבחוץ על עולם ארבע היסודות... א'

מבחן להערכה עצמית..... ב'

מהות המידות תיקון המדמה שבכח ההולדה..... ד'

מדור ארבעת היסודות - הלכה..... ה'

דווקא, שהתורה עצמה היא אשר מבינה התורה. ולכן כשבאים לתרץ רמב"ם קשה או סוגיה בש"ס, א"א לנו לפרשם ע"פ מה שאנו מוצאים בשכלנו... רק התורה עצמה יכולה לפרש העניין.

צבי: מראה מקום יפה מאוד!

יעקב: והשני הוא בדברי הגאון ר' אליהו מאיר בלון מטעלו ב"מאמר דרכה של תורה" (נדפס כהקדמה לשיעורי דעת של ר' יוסף לייב בלון), שמתאר את הדרך הזו בשם "דרך הפלפול", וז"ל:

"בעלי הפלפול ראו והרגישו כי התורה הקדושה היא למעלה משכל האדם, בחילוקי ההלכות הדקים ובפרטי הדינים הנשגבים, ויטיאשו מלהגיע בשכל אנושי אל תכליתם, כי תורה שמימית היא ומקורה למעלה בקודש. ולא נוכל להשתעשע בשכליה וסברותיה אלא אם כן נתנתק משכלנו השימושי, ונתעלה אל שכלי התורה לדמות מילתא למילתא על פי כללי התורה שאנו מוצאים בה.

ואע"פ שלא יבחנו בשכלנו אנו ולא יתיישבו בלבנו, בהיות שורשם בעולם אחר הרחק מאיתנו וגבוה מעל גבוה, בכל זאת בשוטטנו בשדמות הרחבות של כללי התורה, ומדמין מילתא למילתא בפלפולא חריפתא, מעמידים מחזה מול מחזה, כללים מול כללים, עוקרים הרים וטוחנים אותם זה בזה בסכר - מתרחב הלב, השכל מתגבר ע"י ההתעמלות השכלית הלזו, ומתרחקים מתבל ומלואה, מהיקום ובריאה, ומכל העניינים השמושיים, ומרגישים את קדושת התורה ורוממותה. תורה: שמימית היא, ועולים למעלה ומושכים משם גנזי מרומים, כללי תורה, משוחחים בם, וחיים אז חיי שמים. עמוקה היא משאול, ויורדים לעמקי מצולות ים התלמוד ומעלים משם פנינים ומתקשטים בם. רחוק אז האדם מן החיים, רחוק מכל העניינים השמושיים, עוסק הוא בפלפולה של תורה וחי חיי אורה...".

צבי: נפלא!

נראה לי שאחרי כל מה שהבאת, כבר נוכל להבין את היסוד שלמדנו שבוע שעבר שכח ההשכלה בנוי על ב' מארבעת היסודות - גם יסוד הרוח, וגם יסוד אש. שהרי ראינו שהדרך הזו בנויה על ב' יסודות - מצד אחד יש כאן עלייה לעולם רוחני ומופשט של חכמת התורה,

רקע: במסגרת הלימוד שלהם על היחס שבין ארבעת היסודות לדרכים השונות של עבודת השם, פתחו יעקב וצבי שבוע שעבר עם הדרך הליטאית, של הוגת קירבת השם בעיקר באמצעות לימוד התורה שבנגלה. הם התחילו עם דברי הגר"א במשלי, שאין לאדם לסמוך כלל על דעתו בכדי לגלות רצון השם, ואין לאדם אלא להתמסר לתורה ומצוות שבנגלה, ולהשיג את כל שאר חלקי השלימות דרכו.

יעקב: בהמשך לדרך הליטאית, רציתי להביא כאן שני מקורות שחבר שלי הראה לי. הראשון הוא סיפור על הגר"ח מבריסק, שמביא ר' שמשון פינקוס זצ"ל בספר תפארת תורה (ח"ב, פרשת ויגש), וז"ל:

"ויפול על צואריו, וברש"י, אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו, ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע. הנה, למה דוקא עכשיו קרא ק"ש? ואמרו על זה בעלי העבודה, שהרי עכשיו כשראה יעקב את יוסף, שמחתו ואהבתו ליוסף באותו הרגע היו בלי גבול... ובאותו הרגע שה' לו ליעקב להתענג בלי גבול על ראיית יוסף, דוקא אז קרא ק"ש, שמסר הרגע היקר ההוא ליחוד הקב"ה. ומספרים שכשנאמרו הדברים לרבינו הגדול הגר"ח זצוק"ל, הקפיד, ואמר 'וכי אתם מלבישים את יעקב אבינו בבגד שלכם? ואם מבחינתכם היה ראוי באותו הרגע לומר ק"ש, כך היה צריך לעשות גם יעקב אבינו?' אלא הפשט הוא אחר, שמאחר והקב"ה ציוה ליעקב לרדת למצרים, הרי שיש לו כאן חיוב מצוה, והיה עד אז פטור מק"ש משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה, וכשהגיע למצרים אז נתחייב מיד בקר"ש, וקרא כדין..."

וממשיך שם ר' שמשון, וז"ל:

"זוהי שיטת רבנו הגר"ח ז"ל בדרך לימוד התורה, שאנו אי אפשר לנו לפרש התורה עם שכלנו והרגשותינו, שאנו מרוחקים מן השכל האמיתי, וכל הרגשותינו שייכים לנו ולא לאישים המוזכרים בתורה, אשר המה מציאות אחרת לגמרי ואין לנו שום מושג בהם כלל. וכ"ש לשכל התורה עצמה... וא"כ איך צריך לפרש דברי תורה? עם דברי תורה

מבחן להערכה עצמית

מבחן להערכה עצמית חלק א' - יסוד הרוח מול יסוד העפר

הפכפך - עקבי

לפניך שתי סיטואציות, כל אחת עם שתי תגובות אפשריות. תנסה לדמיין איך אתה היית מגיב!

- סיטואציה ראשונה -

ביחס לשאלה על איזה מניין אתה מתפלל בו, בחר את התיאור שהכי מתאים למצבך:

(א) בקיצור, התשובה היא ש"זה תלוי...". על מה זה תלוי? על הרבה דברים... בימות החול, אתה בדרך כלל מתפלל מוקדם כדי שתוכל להוציא את הילדים בזמן, ולכן אתה מתפלל או בשש או בשש וחצי, תלוי מתי בדיוק אתה קם. אבל לפחות פעם בשבוע מזדמנים לך סידורים או שיחות טלפון עד מאוחר בלילה, ואז אתה קם מאוחר, ואתה צריך להתפלל במניין מאוחר, אחרי שכבר הבאת את הילדים למוסדות. ומזמן לזמן אתה מקבל התעוררות להתפלל ותיקין, ואז אתה הולך לותיקין למשך כשבועיים... וביחס לשבת, זה תלוי בעוד כמה חשבונות... אם הילדים רוצים להגיע איתך לבית הכנסת, אז אתה מנסה להתפלל בבית הכנסת הגדול, שיש בו הרבה מקום. ואם לא, אז זה תלוי כל שבוע - ישנם שבועות שאתה רוצה להתפלל במניין מוקדם ומהיר יותר, כדי שתוכל ללמוד קצת לפני הסעודה, וישנם שבועות שאתה מעדיף

להתפלל במניין איטי יותר, איפה שיש יותר התעוררות. וכמובן, ישנם גם שבועות שאתה רוצה משהו "בינוני", לא מדי מהר ולא מדי איטי...

(ב) בימות החול אתה כמעט תמיד מתפלל במניין של 6:30. לכתחילה אתה משתדל לשמור על זמן שינה קפדני כדי שתוכל לקום בזמן, אבל גם במקרה שהלכת לישון מאוחר, אתה מקפיד תמיד לקום בזמן למניין הזה. ואפילו כשהמניין של ותיקין מתחיל רק 5 דקות לפני המניין של 6:30, אתה נשאר במניין הקבוע ובמקום הקבוע שלך, כי אתה לא רוצה להתחיל לשנות את הקביעות... וביחס לשבת, הכלל במשפחה שלך הוא פשוט - רק ילדים שיודעים ורוצים להתפלל שמונה עשרה יכולים להגיע לבית הכנסת, וכשמגיעים לאותו גיל, אתה מיד קונה בשבילם מקום קבוע בבית הכנסת לידך, והם מגיעים איתך כל שבוע למניין הקבוע שלך...

- סיטואציה שנייה -

אף שאתה בן אדם עסוק, אתה יודע כמה זה חשוב שיהיה לילדים שלך זמן איכות עם אביהם, ואתה מנסה לדאוג לכך שיהיה לך כמה דקות כל יום להיות איתם ולהתמקד בהם. מה אתה עושה בזמן הזה?

(א) כל יום הוא סיפור בפני עצמו... לפעמים אתה משחק איתם משחק, לפעמים אתה משוחח איתם על היום שלהם, לפעמים אתה מספר להם סיפור כלשהו, ולפעמים אתה לומד איתם... בקיצור, אתה מנסה כל יום "להרגיש" מה הדבר הכי טוב לעשות, לפי המצב רוח שלהם ולפי המצב רוח שלך, וככה אתה מחליט...

(ב) יש לך נוהג קבוע כל יום, שאתה מבקש מכל ילד בנפרד לספר לך משהו שקרה לו היום, וכן לספר לך על מה הוא למד היום. ישנם ילדים שנפתחים בקלות ומספרים בשמחה, וישנם ילדים שלא כ"כ זוכרים, ואיתם אתה צריך לנסות לעורר את הזיכרון קצת, אבל במבנה הכללי של השיחה הוא פחות או יותר שווה כל יום...

רח' הרב בלוי 33
ירושלים
20:30

צורת אדם

השיעור הבא בנושא: ריסים

יום שלישי יז' טבת תשפ"ו

מבחן להערכה עצמית

מבחן להערכה עצמית [חלק ב'] - יסוד הרוח מול יסוד העפר

הפכפך - עקבי

חזקה מאוד למידה הראשונה שבזוג, 101 פירושו נטייה חזקה מאוד למידה השנייה שבזוג.

הקדמה: במדור זה, אנחנו מנסים לתת כל פעם זוג של מידות הפכיות, המשתייכות לשני יסודות הפכיים. יש להתבונן בשני הצדדים, ולנסות להעריך באופן כללי לאיזה צד האופי שלך נוטה יותר, והאם הנטייה לאחד מהצדדים הוא חזק מאוד או חלש. את התשובה ניתן לרשום ע"י הקפת אחד מהמספרים מ1 עד 10, כאשר 1 פירושו נטייה

יסוד העפר

עקבי

יסוד הרוח

הפכפך

10

9

8

7

6

5

4

3

2

1

באמת זה רק הנקודה הפנימית, ולא החיצונית. [דוגמא לכך מצינו בבני ישראל במדבר, שהקב"ה הרגיל אותם לחיות בצורה של "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו", מבלי לדעת אם הם יהיו קבועים במקומם הרבה זמן או קצת, כי הקב"ה רצה להרגיל אותם להתמקד בכך שהם "קבועים" תמיד ב"מקום של על פי ה'". הם תמיד נמצאים איפה שה' רוצה שהם יהיו, וזה לא חשוב איפה ב"חיצונית" הם נמצאים, לא צריכים להתמקד בזה.] אבל מאידך, כל "סדר" הוא חיצוני במהותו, כי הנקודה הפנימית היא נעלמת וא"א לתפוס אותה באופן קבוע. ולכן, אם האדם רוצה להתמקד רק בפנימיות, הוא יאבד את כל הקביעות שלו.

ולכן, הצורה המאוזנת היא שהאדם ישתמש באופן כללי ברוב ענייניו עם כח העקביות והקביעות של יסוד העפר, הן לתת לכל מעשיו "כיוון" קבוע מסוים [שזו עקביות בתוך יסוד הרוח עצמו], והן להגביל את עצמו לסדרים קבועים ועקביים. אולם, בתוך ה"מסגרת" הזו של סדריו הקבועים, אם האדם משער מראש שעיקר התועלת של פעולות מסוימות תגיע ממה שהוא ייתן לעצמו לעשות אותם "על פי הרוח" של אותו זמן, הוא יוכל לקבוע לעצמו להשתמש בצורת התנהגות כזו בצורה מבוקרת, כשהוא עוקב אחרי עצמו מזמן לזמן לראות שהוא באמת משיג את מטרותיו באופן הזה.

ניתן להיעזר כאן בסיפורים שבחלק א'. בסיפור הראשון של בחירת מניין להתפלל בו, כבר לימדנו חז"ל שיש לאדם לקבוע מקום לתפילתו (ברכות ו:), ואף שזה סדר חיצוני, זה נותן לתפילה "מסגרת" קבועה ויציבה שבסוף רק יעזור לכוונה. ולכן, שם הצורה הראויה היא להתבונן איזה מניין הוא הכי מתאים באופן כללי, ולקבוע את מקומו שם כפי היכולת. משא"כ בסיפור השני, לכאורה עיקר התועלת של הזמן שנותנים לילדים הוא דווקא באופן שהאדם נותן לעצמו להתנהג איתם באופן טבעי ופשוט, כל פעם כפי עניינו, ולא דווקא בצורה עקבית וקבועה מראש.

הסבר: מכח **יסוד הרוח**, יש באדם כח להיות "הפכפך", וכלשון הפסוק (משלי כא, ח) "הפכפך דרך איש וזר", וכביאור המצודות דוד (שם), "המתהפך במעשיו פעם כך ופעם בהפך, הנה פעם דרך איש לו, ופעם הוא זר מן הדרך". ושורש המידה הזו הוא **מיסוד הרוח**, שלפעמים נושבת רוח צפונית, ושוב נושבת רוח דרומית, ושוב עוד פעם רוח צפונית, והרוח מתהפכת ביניהם מכיוון לכיוון. וכן טבעו של איש שיש לו את המידה הזו של יסוד הרוח, שאיננו קבוע בדרך מסוימת, אלא הוא מחליף את דרכו לעיתים קרובות מצד לצד. והיפוכו מכח **יסוד העפר**, שמכוחו יש באדם מידה להיות עקבי, ולהמשיך יום אחר יום בדרך קבועה מבלי לשנות את דרכו, וכ"ש מבלי להפוך לכיוון ההפכי.

והנה, בצורה המאוזנת האדם צריך להשתמש בעיקר בכח העקביות של יסוד העפר, ורק להשתמש עם כח ה"הפכפך" לעיתים נדירות או באופן חלקי. שהרי מי שמשתמש מדי הרבה בכח ה"הפכפך" לא יכול להתקדם לשום מקום בחיים. כל פעם שהוא רק מתחיל פרוייקט מסוים, כבר אחרי כמה דקות\שעות\ימים [תלוי ביחס לאיזה גודל פרוייקט מדובר], הוא פתאום נוטש את אותו פרוייקט לטובת פרוייקט אחר. וגם בפרוייקט השני, אותו סיפור חוזר על עצמו אחרי קצת זמן לטובת פרוייקט שלישי. וא"כ, ברור שבדברים החשובים והמהותיים בחיים האדם צריך להיות עקבי, ולבחור ע"פ שכל ודעת תורה [וכן ע"פ הכרתו את עצמו וכוונותיו] איך עליו להתנהג, ולהמשיך בעקביות באותה דרך לאורך זמן.

מאידך גיסא, אם אדם **רק** מקבע את עצמו לסדרים חיצוניים קבועים, הוא עלול למצוא את עצמו "תקוע" בתוך סדרים יבשים, כאשר הוא מפספס את כל התוכן שעומד מאחוריהם. במצב כזה, דווקא ע"י שהאדם משנה כל הזמן את צורת הנהגתו החיצונית, זה מזכיר לו שמה שהוא מבקש

^א הערת מו"ר - כגון שהוא קובע זמן קט ביום שבזמן זה הוא עושה את רצונו לפי הנכון לאותה עת, בלי יחס יסודי אולם מתוך שיקול הדעת

מדמה דעפר ומדמה דמים

כן, אבל זה נראה לו באופן שונה. לעומת זאת, מי שעומד באמצע היום ולא רואה כלום אלא מדמיון לעצמו שיש כאן כלב, האם יש כאן משהו? אין כאן כלום, רק אויר בעלמא. זה מדמה של עפר.

מדמה את מה שאינו למה שישנו - זה מדמה של יסוד העפר. העפר יכול לקחת כח שאינו יסוד אלא איכות, ועל ידי המדמה שבו הוא אומר שזה יסוד, לא רק איכות של יסוד. המדמה דעפר בעצם עושה את מה שאינו לישנו.

דוגמא ברורה לכך, דוד המלך שנקרא בר נפלי. דוד המלך הוא יסוד העפר דקדושה, והוא נקרא בר נפלי - אין לו מציאות. אם אני מדמה שכן יש לו מציאות, זה מדמה של יסוד העפר, זה מדמה ששורשו באדמה, כי מדמים את דוד שהוא בר נפלי ואין לו מציאות כאילו כן יש לו מציאות.

לעומת כך, אם אני משנה את האיכויות והצורה כשלעצמם, זה מדמה שמונח ביסוד המים. וכאשר מדמה דמים מתגלה באופן של קלקול, זה סוד מימי רגליו של האדם. שם חלים כל צורות המדמות שאינם מתוקנות.

יש מדמה דקדושה בסוד אדמה לעליון. אולם חלק הפסולת של המדמה שבנפש צריכה להיפלט מהגוף - אם האדם זכאי. אם חלילה האדם לא זכאי, פסולת המדמה נשארת בגופו ולא יוצאת ממנו.

בעומק, העפר נקרא 'לית ליה מגרמיה כלום', כי לו יסוד עצמי אלא הוא יסוד המים שקיבל איכות שונה.

חז"ל אומרים שבכל היסודות יש חומר וצורה. החומר שבכל דבר הוא שורש היסוד והצורה שבכל דבר היא שורש האיכות.

הגר"א אומר שבעפר הצורה והחומר הם אחד. וטעם הדבר לפי מה שנתבאר, כי בעומק העפר הוא לא חומר, הוא רק איכות משתנה. מי שתופס את העפר כחומר - זה "עפר אתה ואל עפר תשוב". זה המדמה שבו. המדמה שבעפר הוא - שאני תופס דבר שהוא לא קיים. אם אני תופס את עפר כיסוד ואני לא תופס את העפר כאיכות שהשתנתה, אז אני מדמה מה שאינו למה שישנו, וזה כוח המדמה המונח ביסוד העפר.

אדם נמצא בחדר והוא מדמה בדמיונו שיש כאן פילים. האם בגלל שהוא מדמיון כך באמת יש כאן פילים? ברור שלא, אין כאן כלום. הוא בסך הכל מדמה דבר שאינו לדבר שישנו. זה נקרא מדמה של יסוד העפר. הוא מדמה דבר שהוא לא קיים.

לעומת זאת, גם ביסוד המים יש כוח המדמה - אבל שם הוא מדמה את מה שכן קיים רק הוא מדמה אותו בצורה שונה, מעין דברי המסילת ישרים שאומר שהאדם מדמה בלילה על דבר דומם שהוא אדם. האם יש כאן משהו?

בכללות יש שתי מערכות של מדמה. יש מדמה של עפר ויש מדמה של במים. **מדמה** של עפר נקרא מדמה מלשון אדמה. אדם מלשון אדמה, ולפיכך יש מדמה ששורשו באדמה. ויש מדמה מכח מים דפסולת, וזו תפיסה עליונה יותר של מדמה.

כמו שהוזכר בפרק הקודם, יש שני סוגי מות. המוות המתגלה מצד העפר הוא "עפר אתה ואל עפר תשוב", המוות המתגלה מצד יסוד המים הינו בבחינת מים מרים-מי מריבה. על אותו משקל, יש שני כוחות של מדמה, יש מדמה ששורשו בעפר, באדמה, ויש מדמה ששורשו במים.

חז"ל אומרים שיש רק שלשה יסודות: אש, רוח, ומים. חז"ל לא מונים את יסוד העפר. מהיכן בא היסוד הרביעי שהוא יסוד העפר? בירושלמי מובא 'ולשלג אמר הוי ארץ'. כלומר, מהמים נעשה שלג ומהשלג נעשה ארץ - עפר.

כל היסודות יש בהם איכויות מסוימות. האש היא חמה, הרוח לחה, המים קרים. יסוד העפר נעשה מהשתנות איכות המים, איכות המים השתנתה ונעשתה עפר. נמצא שהעפר הוא לא יסוד - אלא העפר הוא רק איכות שהשתנתה.

זה דבר מאד יסודי - העפר הוא לא יסוד, הוא רק השתנות של איכות המים, ממים לחים למים קשים. והרי שבעומק העפר הוא רק איכות בלי יסוד. ולכן

מדמה של מים - מערכת של שש

דעפר עושה את מה שאינו לישנו, העפר מדמה חומר, העפר לא בא לחדש צורה, החומר בלי צורה הוא עפר והוא מחוץ למערכת השש. אבל במדמה של מים, המדמה מחדש צורות. כאשר האדם מדמה צורות, כל הפסולת של הצורות יוצאים מבין רגליו ומשם יוצא השתן שהוא פסולת השש. (המשך השיעור בגיליון הבא)

כמו שנתבאר, מדמה דעפר מדמה את האינו לישנו, לעומתו מדמה דמים לוקח דבר קיים רק משנה את צורתו. מבואר בהרחבה בדברי רבותינו שכל צורה בבריאה מורכבת משה צדדים (מעלה מטה, ימין ושמאל, פנים ואחור. או בלשון אחרת מעלה מטה צפון דרום מזרח מערב). השתן שהוא פסולת המדמה מצד המים, הוא נקרא כן על שם שש הצדדים של הצורה, כי הוא מדמה ויוצר צורה חדשה מכוח המדמה.

מערכת של מדמה מצד יסוד העפר אין ענינה צורה, אלא חומר. המדמה

כוח המדמה הנמצא בתוך גופו של האדם הוא הנקרא בלשון חז"ל וגם בלשון המקרא 'שתן' - "משתין בקיר". **בלשון** ארמית, כל שתן הוא מלשון שית, שש. דוד המלך כרה שיתין לבית המקדש.

השתן נקרא כן בפשטות מחמת כך שהוא יוצא ממקום האות ברית קודש שנקרא שיש, הוא מידת היסוד שהיא הספירה השישית שבספירות. אבל בהבנה הברורה יותר, כוח השש שמתגלה הוא מכוח המדמה דמים שיוצר צורה חדשה.

קונטרס יסודות בהלכות תערובת פרק ב'

שורשי הדברים לשיטת התוספות

בכדי להבין ביתר עומק את סברת מהלך התוספות שהבאנו בפרק הקודם, נציע שני מבטים שורשיים איך לראות כל ספק: יש הסתכלות של "או זה או זה", ויש הסתכלות של "גם זה וגם זה". ממבט ארבעת היסודות, ההבחנה הזו מקבילה להבחנה בין יסוד האש - שני צדדים מתנגדים זה לזה - לבין יסוד המים - שני צדדים המתחברים זה לזה.

וכן מצינו בהלכה, שיש דין רוב בתערובת יבש ביבש [דוגמת יסוד האש - היבש], שעל כל יחידה יש ספק אם הוא כולו היתר או כולו איסור. ויש דין רוב בתערובת לח בלח [דוגמת יסוד המים - הלח], שהכל נבלל יחד ויש גם היתר וגם איסור, אלא שצריכים לפסוק על הכל יחד מה דינו.

וההסתכלות הפשוטה היא שדין ביטול ברוב ב"יבש ביבש" הוא כעין "תלייה", שאפשר לתלות כלפי כל אחד מהתערובת שהוא מההיתר ע"פ הבידור של רוב, משא"כ ב"לח בלח", שם הרוב הוא כעין "הולכין אחר הרוב", שקובעים את ה"שם" של כל הכלל ע"פ רוב מרכיביה, אע"פ שהוא ודאי מורכב מכולם יחד.^א

אבל בעומק, גם על לח בלח אפשר להסתכל כאילו יש רבבות "פירורים" ועל כל אחד יש רוב שקובע שהוא היתר - הסתכלות של "או זה או זה". וגם על יבש ביבש אפשר להסתכל שמחמת הספק כבר רואים את כל ה"תערובת" כ"יחידה אחת מעורבת", דוגמת "סלט", ופוסקים ללכת אחר הרוב.

עומק מהלך התוספות

והנה, עד כאן נתבאר שני סוגי הספיקות של "או זה או זה" ו"גם זה וגם זה" כלפי דין ביטול ברוב בתערובת.

^א יש כאן נקודה מתהפכת, כי בתערובת יבש ביבש שהספק הוא "או זה או זה", דוגמת יסוד האש, אז דין הרוב נותן כח של תלייה וחיבור לאחד מהצדדים, מכאן יסוד המים. משא"כ בתערובת לח בלח שהספק הוא גם זה וגם זה, דוגמת יסוד המים, אז דין הרוב הוא ש"מבטלים" את צד האיסור כאילו אינו, וקובעים את שם כל הכלל כפי הרוב, וזה ע"י כח הביטול של יסוד האש.

אך, כלפי ענייננו שהוא דין רוב של כל דפריש מרובא פריש, במושכל ראשון לכאורה פשוט שזה ספק של "או זה או זה", כי הרי על כרחינו החתיכה שמצאנו היא או מחנות זה, או מחנות זה. וא"כ, לכאורה פשוט שהרוב כאן הוא רק מדין בירור^ב שהחתיכה היא באמת מהרוב, ולא מדין "הולכין אחר הרוב" של כל הצדדים המעוררים יחד, שהרי אין כאן צירוף של כמה צדדים אמיתיים.

אולם, נראה שעומק המהלך של התוספות שהבאנו בפרק הקודם הוא שממשיכים את ההסתכלות של "גם זה וגם זה" [מיסוד המים] גם כלפי הדין של כל דפריש מרובא פריש. כי לדעה זו, דין כל דפריש יסודו שכשיש ספק הבנוי על צירוף של כמה צדדים יחד, אז "הולכין אחר הרוב" של מרכיבי הספק, וקובעים את דינו של הספק לפי רוב מרכיביה. אבל אין דין של רוב לברר ספק של "או זה או זה" לפי ההסתברות של רוב, ולכן א"א ללכת אחר הרוב אא"כ יש משהו שיצרף בין הצדדים השונים של הספק.

וזהו העומק שביסוד שפתחנו איתו את מהלך התוספות, שלמהלך הזה דין "קבוע" מחדש שכל זמן שהספק לא נולד מכח תנועת החפץ, לא די בכך שיש בירור שכלי של רוב. כי כל שהחפץ נשאר במקום קביעותו, עדיין אין שום צירוף בין הספק שעליו לחתיכות האחרות, ותמיד יישאר הספק רק בגדר "או זה או זה" - האם החתיכה המסויימת הזו היא היתר או איסור - וכי האי גוונא א"א ללכת אחר רוב.

משא"כ אם החפץ יצא ממקום קביעותו, דהיינו מה מקום שבו היה דינו ידוע, וכבר צריכים לדון על התנועה שלו - מאיפה הוא פירש, א"כ המצב [יסוד העפר] של החפץ מעורר אצלנו ספק עם כמה צדדים שכולם אפשריים בשווה. וכיון שמצב החפץ עצמו מעורר את כל צדדי

^ב או "תלייה".

^ג או "ביטול ברוב".

מדור ארבעת היסודות – הלכה

הקובע את סוג הספק - מצב החפץ

וכאן אנחנו חוזרים למה שנתבאר בפרק הקודם, שמה-
לך התוספות בנוי על קדימת יסוד העפר ליסוד הרוח. כי
למהלך הזה תמיד מסתכלים בראש ובראשונה במצב
ומיקום של החפץ הנידון: אם המצב של החפץ [יסוד
העפר] גורם לעורר את כל הצדדים [מיסוד הרוח], זה מצרף
את הצדדים יחד. משא"כ כשהחפץ נשאר במקומו, אז
אין צירוף בין הצדדים השונים מצד מצב החפץ, אלא
מצד מחשבותינו עליו בתוך דעתנו שלנו [יסוד הרוח],
אבל מצד מצב החפץ [יסוד העפר] אין צירוף ביניהם אלא
"או זה או זה" הוא הנכון, ולמהלך הזה א"א כי האי גוונא
ללכת אחר הרוב.

הספק, אפשר לראות את זה כאילו יש בספק "גם צד זה
וגם צד זה", ולכן אפשר לקבוע את דין הספק לפי רוב
הצדדים^ד. ובמילים אחרות, כאשר המצב של החפץ מעורר
רר את כל הצדדים בשוה^ה, זה עצמו מצרף את הצדדים
יחד, וכבר שייך לדון ע"פ רוב.

^ד יש כאן שתי נקודות:

א. מהו ההבדל בין צורת ספק של קבוע לצורת ספק
של פירש: בקבוע אנחנו צריכים לדון ספק ממשי
[ספק ממבט יסוד העפר] - מהו החפץ הזה עכשיו
בפועל, וכאן התשובה "או זה או זה" [מבט של יסוד
האש]. משא"כ בפירש, אנחנו יכולים לדון על ספק
יותר "מופשט" ו"תיאורטי" [ספק ממבט יסוד הרוח]
- מאיפה הגיע החפץ הזה אתמול, וכאן יש כמה
צדדים שכולם נכנסים בשוה לספק, ולכן המבט הוא
שהספק מכיל "גם זה וגם זה" [מבט של יסוד המים].
ב. מה הקובע שבקבוע א"א לי לחקור ספק מופשט,
משא"כ בפירש אני כן חוקר ספק מופשט? כי
למהלך זה תמיד מקדימים את מבט יסוד העפר
למבט יסוד הרוח, ורק כשיסוד העפר עצמו - מבצו
של החפץ - מורה על הפרישה, אז אפשר לדון עליה.

^ה כיון שנמצא במקום שאין דינו ידוע, וברור שפירש מאיזה מקום
שבו היה דינו ניכר וידוע, ורק לא ידוע מאיפה.

1 בלבבי משכן אבנה	2 בלבביפדיה 'מחשבה/עבודת ה	3 ארבעת היסודות	 קול הלשון 073.295.1245 ♦ 605-313-6660 «4» 12		
4 "סדרת" דע את	5 התבודדות	6 תפילה	7 ספרי קודש	8 דרשות	9 פרשת השבוע
10 מועדי השנה	11 תורה, גמרא, שו"ע	12 אוצר אותיות	13 צורת אדם	14 ליקוט צורת אדם ועבודתו	15 עבודת הנפש לפי עשר הספירות